

– BESZÁMOLÓ –

AZ EREKY KÖZJOGI KUTATÓMŰHELY 2022. ÉVI NEMZETKÖZI OKTATÁSI JOGI KONFERENCIÁJA

2022. október 11-én az Ereký István Közjogi Kutatóközpont (PPKE JÁK) és a European Association for Education Law and Policy (ELA)¹ hibrid nemzetközi műhelykonferenciát rendezett.

Az ELA és az Ereký István Közjogi Kutatóközpont együttműködésük során több rendezvényt is megvalósítottak, amelynek a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog-és Államtudományi Kara adott otthont. 2016-ban „The Justiciability of the Prior Right to Education – The Role of Civil Society for the Awareness, Advocacy and Accountability of the Right to Education” című konferenciára került sor, amelyet 2020-ban az online megrendezett „Safe Schools and Education Rights in a (Post) Pandemic Era” című nemzetközi konferencia követett. Az Ereký István Közjogi Kutatóközpontban kialakult egy oktatási jogi műhely, amely aktív szerepet vállal az oktatáshoz való joghoz kapcsolódóan a nemzetközi és hazai tudományos tevékenységben.

Az Ereký István Közjogi Kutatóközpont egyik legfőbb nemzetközi partnere az European Association for Education Law and Policy, amelynek alapítója és vezetője a belga származású Jan de Groof professzor. Jan de Groof napjaink egyik legkiemelkedőbb oktatáshoz való jogot kutató tudósa, valamint a Pázmány Péter Katolikus Egyetem és az Ereký István Közjogi Kutatóközpont elkötelezett támogatója és együttműködő partnere. 2022. október 12-én Jan de Groof Doctor Honoris Causa címet kapott a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Nagykancellárjától, amelyhez kapcsolódva a szakmai együttműködés újabb lépéseként megrendezésre került a „Education Law for the Future” című nemzetközi konferencia is. Az előadók Európából, az USA-ból és Dél-Afrikából érkeztek. A konferenciát a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog-és Államtudományi Kara, Belgium Budapesti Nagykövetsége és a flamand kormány magyarországi delegációja támogatta. A konferenciát Jan De Groof professzor és Gencsér Balázs Szabolcs habilitált egyetemi docens vezette és moderálta.

A konferencia tematikája és problémafelvetése az oktatáshoz való joghoz kapcsolódóan a jelenben felmerülő, ugyanakkor a jövő generációjára is kiható problémákra fókuszált. A XXI. század olyan új kihívásait, mint a digitalizáció térhódítása, neurotudomány és mesterséges intelligencia alkalmazása az oktatásban, a gazdasági

¹ <https://www.lawandeducation.be>

egyenlőtlenségek, a világjárványok, a migráció és az energiaválság kérdéseit járták körül az előadók.

A konferencia témakörei a következő kérdések köré szerveződtek:

- (1) A legfrissebb fejlemények, a jövő oktatáshoz való joga és az ELA szerepe ennek kialakításában.
- (2) A nemzetközi oktatási jog újradefiniálása.
- (3) Az oktatáspolitikát és az oktatásigazgatást átfogó jogalkotás jövőbeli kialakítása.
- (4) A gyermekek oktatáshoz való jogának védelme és előmozdítása.
- (5) Az oktatáshoz való joggal kapcsolatos igények Ukrajnában.

A műhelykonferencia angol munkanyelven folyt, ezért a programot követve, az angol nyelvű szekció-címek szerint foglaljuk össze a konferencia eredményeit.

1. State-of-the-art: Education Law for the future and the role of the ELA within

Az első szekcióban Pablo Meix Cereceda a Castilla-La Mancha Egyetem közigazgatási jogi professzora előadásában a tudatformálásról, az esélyegyenlőségről és a technokrácia veszélyeiről beszélt. A tudatformálás kapcsán kiemelte, hogy szükséges képviselni az oktatás, a művelődés kiemelt fontosságát támogató értékrendet. Az oktatást minden ember, minden társadalmi csoport – mint nők és szegények – számára elérhetővé kell tenni, ehhez azonban az iskolák működéséhez az elegendő pénzügyi támogatás is elengedhetetlen. Fontos továbbá a pedagógusok folyamatos továbbképzése is, szaktudásuk és felkészültségük szinten tartása érdekében. A rosszabb gazdasági, társadalmi környezetben élők esélyegyenlőségével kapcsolatban felhívta a figyelmet a sportösztöndíjak álságos mivoltára. A szegény, ám jó fizikumú fiatalokat túlidealizált ígéretekkel csábítják iskolákba abból a célból, hogy sporttevékenységet folytassanak, amely azonban a szellemi gyarapodásukat akadályozza. Az előadó kitért a technológiai fejlődés veszélyeire is. Álláspontja szerint tíz-húsz éven belül a tudomány képes lesz reprodukálni az emberi gondolkodás és tanulás neurológiai mechanizmusát, így az emberi agyat hozzá lehet majd kötni mesterséges adatbázisokhoz. A mesterséges intelligencia tehát teljesen átveszi majd az uralmat az ember felett. Az egyén gondolatai nyilvánosságra juthatnak akarata ellenére is. A professzor szerint ennek ellensúlyozására a művelődéshez való jog és az információs szabadsághoz való jog további tartalmi differenciálására van szükség. Szükséges kidolgozni a kognitív szabadsághoz, a pszichológiai szabadsághoz, a szabad gondolathoz/gondolkodáshoz, valamint a (szellemi- és pszichés) integritáshoz való jog tartalmát.

Charles Glenn, az amerikai egyesült államokbeli Bostoni Egyetem professzor emeritusa az államok felelősségére hívta fel a figyelmet. Kiemelt fontosságúnak tartja az adott állam oktatáspolitikáját, annak alapos és igényes kidolgozását, figyelemmel az oktatás szellemiségére és értékrendjére. Úgy látja, a kormányok kötelezettsége biztosítani, hogy minden gyermek megfelelő minőségű, és különösen eszköz-ellátottságú oktatáshoz jusson.

2. Rephrasing International Education Law

Klaus D. Beiter, a dél-afrikai Potchefstroomban található Északnyugati Egyetem professzora azt a kérdést tette fel, hogy a neoliberalizmus, a privatizáció és más kihívások miért sürgetik az oktatáshoz való nemzetközi jog reformját? Az oktatás globális világához vezető kihívások közé tartozik a privatizáció; az államok nemzetközi emberi jogi kötelezettségeinek extraterritorialitása a globalizációval szemben; a szegénység és a (látszólagos) forráshiány; az egyenlőtlenség és a kirekesztés el nem fogadása; valamint a fenntarthatatlan fejlődés. Javasolja, hogy bár egyes esetekben új nemzetközi jog megalkotására vagy a meglévő nemzetközi jog módosítására lehet szükség, egy soft law típusú dokumentumnak – mint például az ENSZ Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Bizottságának (felülvizsgált) általános értelmező megjegyzései vagy egy nemzetközi szakértői dokumentum – kellene megszilárdítania és továbbfejlesztenie az oktatáshoz való joggal kapcsolatos meglévő nemzetközi jogot.

Charles Russo a Dayton Egyetem professzora utalt a Sidney-i Oktatási Jogi Társaság 2020-ban megrendezett egyik konferenciájára, amelynek legfőbb megállapítása a művelődéshez való jog frissítésének, új tartalommal megtöltésének szükségessége volt, különös tekintettel a digitalizáció támasztotta kihívásokra és a finanszírozási függőség kialakulására. Az előbbi vonatkozásában súlyos problémának látja, hogy a digitális eszközökhöz való hozzáférés mértéke határozza meg az oktatáshoz való hozzáférés lehetőségét, terjedelmét és az oktatás színvonalát. Az utóbbi pedig maga után vonja az oktatás függővé válását a finanszírozási feltételektől és lehetőségektől. Az állami finanszírozás elégtelensége esetén számos cég nyújt anyagi segítséget oktatási intézményeknek, ez azonban, különösen a fejlődő országokban, az oktatás autonómiájának visszaszorulását eredményezi. Az így finanszírozott iskolákban a finanszírozó cégek kötelezettségként írják elő a saját honos országuk tananyagának oktatását, gyakran valamely világnyelven. Mindez a finanszírozott iskolákra nézve a hazai oktatási hagyományok, hazai kultúra feledésbe merülését, az anyanyelv háttérbe szorulását eredményezheti. Példaként említi meg a Dél-Afrikai Köztársaságot, ahol mozgalom indult az anyanyelvi oktatás előmozdítása érdekében. További példa az Egyesült Államok spanyol ajkú lakosságának integrálása az amerikai közoktatási rendszerbe.² A felsőoktatást átható neoliberalizmus eszméjét is említette.

Ingo Richter professzor a Német Szövetségi Alkotmánybíróság 2021. november 6-i döntését elemezte. Ez a döntés kimondja, hogy Németországban a fenntartók nem zárhatnak be iskolákat pusztán finanszírozási vagy energetikai okokból. A döntés alkotmánytörténeti jelentőségét külön emeli, hogy a Szövetségi Alkotmánybíróság most először deklarálta, hogy minden gyermeknek és serdülőnek, nemre, fajra stb. való tekintet nélkül joga van a megfelelő színvonalú oktatáshoz. A bíróság az oktatáshoz való jognak három dimenzióját látja:

² Magyarul lásd ehhez: GERENCSÉR Balázs: *A latinók az amerikai egyesült államokban*. Pázmány Press, 2019, 122-132.; valamint GERENCSÉR Balázs Szabolcs: Vigyázz! Kész! Beszél - A többségi és a kisebbségi nyelvek versengése az USA nyelvpolitikájában. In: *Kisebbségi Szemle*, 2018/3. 101-102.

- (1) Az államnak garantálnia kell az iskolai oktatás minimális színvonalát. Ez nem a tanulók minimális kompetenciáit jelenti, hanem az iskolarendszer minőségére vonatkozó minimumkövetelményeket.
- (2) Az államnak garantálnia kell az iskolarendszerhez való szabad és egyenlő hozzáférést.
- (3) Ha az állam létrehozott egy bizonyos iskolarendszert, akkor az ebbe a rendszerbe történő minden beavatkozásnak meg kell felelnie az arányosság elvének.

Előadásában később szorgalmazta az oktatás minőségének fejlesztése érdekében minimumszttenderdek megfogalmazását.

Maria Smirnova kutató és emberi jogi szakértő, az ENSZ Emberi Jogi Főbiztos (OHCHR) hivatalának munkatársa, a főbiztos oktatási joggal kapcsolatos prioritásait foglalta össze.

- (1) kiberzaklatás elleni küzdelem,³
- (2) digitalizáció az oktatásban,⁴
- (3) egyenlő hozzáférés az oktatáshoz – minden lány számára,⁵
- (4) fiatalok emberi jogai – beleértve az oktatáshoz való jogot,⁶
- (5) bevándorlók és menekültek oktatáshoz való joga,⁷
- (6) koronavírus-járvány és az oktatáshoz való jog,⁸
- (7) írás-olvasás tudás,⁹
- (8) oktatás az igazságért és a jogállamért a fenntarthatóság kontextusában,¹⁰
- (9) az emberi jogok oktatásának világ-programja.¹¹

Ignasi Grau I Callizo, a svájci OIDE¹² igazgatója, a család, a pluralizmus és a kultúra együttes szerepét hangsúlyozta. Előadásában megállapította, hogy az egyén egyszerre szociális és kulturális valóság. Véleménye szerint a család, mint szocializációs közeg, egyre meghatározóbb szerephez jut a gyermekek szocializálásánál, és e szerepre az oktatásnak építenie kell. A szülő az a forrás, amely a szocializációs, a kulturális és az anyanyelvi hagyományok és kompetenciák közvetítésére a legalkalmasabb a gyermek számára. A nemzetközi szerződések szerinti „teljes fejlődést” úgy

³ 7 October 2022, Human Rights Council (HRC) adopted resolution 51/10

⁴ Report 'Impact of the digitalization of education on the right to education' (A/HRC/50/32)

⁵ June 2021, HRC adopted resolution 47/5

⁶ September 2022 session, HRC adopted resolution 51/17 'Youth and human rights'

⁷ Special Rapporteur on the right to education to the General Assembly focus on the right to education of migrants (A/76/158) and refugees (A/73/262).

⁸ Right to education: impact of the coronavirus disease crisis on the right to education – concerns, challenges and opportunities. Report of the Special Rapporteur on the right to education, A/HRC/44/39

⁹ A/RES/75/155. Literacy for life: shaping future agendas.

¹⁰ A/RES/74/172. Education for Justice and the rule of law in the context of sustainable development.

¹¹ Világprogram elérhető: <https://tinyurl.com/yxdayuu4>, kapcsolódó határozat: A/HRC/RES/39/3 World Programme for Human Rights Education

¹² <https://www.oidel.org>

lehet elérni, ha a szociális és kulturális közegben is tud növekedni a gyermek és így a személyiségét szabadon tudja kialakítani.

3. Future Design of Sound of Education Law related to Education Policy and Governance

Pieter Huisman a holland Tilburgi Egyetem oktatási jogi professzora két kérdést vetett fel. Elsőként a kormányok szerepét az oktatási jogi szabályozás javításában, másodszor a jogalkalmazás feladatát a kérdésben. Meglátása szerint az iskolák már nem magukban állnak, hanem egy hálózat részei, összeköttetésben vannak többek között a gyermekvédelem intézményrendszerével, illetve, adott esetben, cégekkel is. Az oktatásban a *soft law* egyre nagyobb súllyal jelenik meg, az iskolákban is használnak protokollokat. A *hard law* és a *soft law* ellentétben állhat egymással, ez az ellentét pedig dilemmát vet fel. Egyfelől a *soft law* térnyerése az oktatási autonómia megvalósulásának hiteles példája, bizonyítja továbbá az oktatási jogi szabályozás szerves kapcsolatát a jogállammal. Másfelől a *hard law* térnyerése az előző két jogállamisági jelenség ellenében hat, és demokráciadefficithez is vezethet, ugyanakkor a *hard law* megkerülhetetlen már csak finanszírozási- és oktatáspolitikai okokból is.

Angelo Paletta a Bolognai Egyetem gazdálkodástudományi professzora érintette a New Public Managementnek az oktatási jogi szabályozásra gyakorolt hatását. Emellett szintén a *hard law* és a *soft law* konfliktusáról érkezett. A *soft law* növeli az oktatás autonómiáját az egyes iskolákban. Azonban felvetette a kérdést, hogy mi a hatása az autonómia kiszélesedésének az oktatási színvonal alakulására? A széleskörű autonómia színvonalbeli különbségeket eredményez, kérdéses, hogy hogyan befolyásolja a színvonalbeli különbség a diákok teljesítőképességét. Álláspontja szerint diákok teljesítőképessége csupán 30 százalékban függ az oktatás színvonalától, a többi 70 százalék a családi háttér függvénye. A széleskörű oktatási autonómia elősegítheti a méltányosságot, amely azonban nem azonos az inkluzív oktatással. A méltányosság egy olyan szellemiség, amely az iskola kisebb és nagyobb közösségeinek közösségi szintű teljesítménygyarapodását mozditja elő. A méltányosság szemléletének tehát tanulni képes közösségeket kell teremtenie az iskolán belül. A közösségteremtésben pedig a pedagógus személyisége megkerülhetetlen. Úgy véli, hogy egy jó, irányításra képes pedagógust a digitális eszközök nem helyettesíthetnek.

Ausrine Pasvenskiene a Vytautas Magnus Egyetem egyetemi docense a litván oktatáspolitikai bemutatása mellett a háborús tapasztalatokról is beszámolt. Amikor az iskolában elmagyarázzák a tanulónak, hogy légiriadó esetén hová kell menekülni, és az oktatás az ukrán menekült gyermekekre tekintettel orosz nyelven zajlik, akkor álláspontja szerint nem a digitális eszközök fontosságát kellene hangsúlyozni. Ettől függetlenül, a digitális eszközökre egy átlagos tárgyként kellene tekinteni, hiszen a digitális eszköz az embert nem helyettesítheti. Meglátása szerint – a *soft law* és *hard law* konfliktusát illetően – két szélsőség tapasztalható: vagy szabályozási túltengés van, vagy nincsenek szabályok.

Alexandre Moreira a Leuveni Egyetem doktorjelöltje (korábbi National Secretary of Human Rights in Brazil Brazília korábbi (nemzeti) emberi jogi minisztere) szerint a *hard law*-ra szükség van, de a *soft law*, a dinamikus fejlődése miatt, megkerülhetetlen.

Meglátása szerint a *soft law* ellehetetleníti az egységes nemzetközi jogi oktatási szabályozást, így a *hard law* felfrissítésében lát perspektívát. Ezt egyrészt, az anyanyelv-használat előtérbe helyezésével, másrészt, a számszerűsített sztemderdek jelentőségének csökkentésével szükséges elérni. Bár a számok objektívek, de sok emberi, lelki, szellemi és érzelmi tényezőt elrejtene. Harmadik érve szerint az egyes államokban van szükség a társadalmi viszonyoknak megfelelő nemzeti szintű jogi szabályozásra. Felhívta a figyelmet arra, hogy a jog önmagában kevés, ugyanakkor jog nélkül semmit sem tehetünk.

Christopher Cordeiro, a dél-afrikai „Learn Free” mozgalom alapítója a dél-afrikai oktatás helyzetét mutatta be. Végül pedig Paul Zoontiens, a tilburgi egyetem professzor emeritusa csatlakozott a *soft law* fontosságát hangsúlyozó kollégákhoz.

4. Protecting and Promoting Children's Education Rights

A szekció vitaindító előadását Aáry-Tamás Lajos, az oktatási jogok biztosa tartotta. Véleménye szerint az oktatás világában a tájékoztatás és a jogszabályok megalkotása a legfontosabb. A tájékoztatáshoz való jog az oktatási jogok alapját képezi. A köznevelésben a szülőknek nincs lehetőségük arra, hogy szabadon döntsene arról, hogy beiratják-e gyermeküket az iskolába vagy sem. A szülők – gyermekeikkel együtt – az egészségügy után az ország második legnagyobb közszolgáltatásának felhasználói. Mint ilyenek, jogokkal rendelkeznek. A közszolgáltatást a pedagógusok nyújtják, ezért ők a kötelezettek ebben a viszonyban. Előadásában megvizsgálta a jogállamiság és az EU viszonyát az oktatási rendszerekhez. Hangsúlyozta az oktatásról szóló vita rendkívüli fontosságát és a megoldások folyamatos keresését. A hatóságok, a jogvédők, a professzorok, kutatók és szakértők és nem utolsósorban az egyházak és civil szervezetek jelentős tapasztalatokkal rendelkeznek ezeken a területeken. Ha sikerül megtalálniuk a közös hangot, akkor az iskolák és a családok nem lesznek magukra hagyva. Végül kiemelte, hogy nagy adósság van a magyar társadalommal szemben: az elmúlt három évtizedben sok vitát hallottunk arról, hogy mit tanítsunk, és még több vitát arról, hogy hogyan tanítsunk. Választ azonban nem találtunk az oktatási rendszerünket érintő legfontosabb kérdésre: miért tanítunk, mi a célunk?

Jan Wolkowsky, a toruńi Nicolaus Copernicus Egyetem Teológiai Karának tudományos segédmunkatársa a lengyel oktatási törvény helyzetét mutatta be. Sajnálatos jelenségként beszélt a lengyel köztudatban tapasztalható markáns szekularizmus térnyeréséről. A magukat katolikusnak valló polgárok aránya néhány év alatt 97%-ról 87%-ra csökkent. A vallást az állampolgárok magánügyként fogják fel, anélkül, hogy pozitív társadalmi kép állna mögötte. A szekuláris gondolkodás mind a jogalkotásban, mind az alkotmánybírói gyakorlatban nyilvánvaló. A szekularizáció aláássa a hagyományos keresztény értékeket, így az új generáció, az úgynevezett „hópehely-generáció” értékválsággal néz szembe, és nem kap erkölcsi útmutatást. Az előadó ezért tartja fontosnak a család szocializációs szerepét.

Végezetül a beszélgetés különös hangsúlyt fektetett azokra a problémákra, amelyekkel az ukrán oktatásnak kell szembenéznie a háború következtében. Meghívott előadók, szakemberek és ELA-barátok, Volodimir Kovtunets, a Nemzeti Neveléstudományi Akadémia Felsőoktatási Intézetének volt igazgatóhelyettese és Roman Nebozhuk

atya, a „Háború ukrán gyermekei” nevű jótékonyági alapítvány kuratóriumának elnöke ismertette az oktatás helyzetét Ukrajnában. A háború súlyosan érintette az oktatási rendszert. Ukrajnában sok iskola esett áldozatul a háborús pusztításnak. Mintegy ötmillió gyermek maradt ki a közoktatásból. A helyzet még bonyolultabb, hiszen az oktatási rendszert a háború nélkül is meg kellett volna reformálni, ami most még nehezebbé vált.

5. Összefoglalás

Összefoglalva a konferencia főbb megállapításai a következők voltak:

- (i) a nemzetközi oktatási jog (CRC) újrafogalmazásának szükségessége;
- (ii) a CRC és az ICESCR általános megjegyzéseinek (*soft law*) felülvizsgálatának szükségessége.
- (iii) *hard law* és *soft law* viszonyának újragondolása a hazai jogalkotásban,
- (iv) új, korszerűbb oktatási mutatók kidolgozásának szükségessége a hazai oktatási törvények minőségének értékelésére,
- (v) a kutatási tevékenységek megnyitása a jövő technológiája felé, mint például a neuro-tudományok és az oktatás kapcsolatának vizsgálata.

A felszólalók abban is egyetértettek, hogy az oktatáshoz és a tudományhoz való jog nyitottságát fenn kell tartani, különös tekintettel más kulturális nézetekre.

BALLA Boróka Luca – TÓTHNÉ LAKATOS Mária
PhD hallgató (PPKE JÁK) – PhD hallgató (PPKE JÁK)